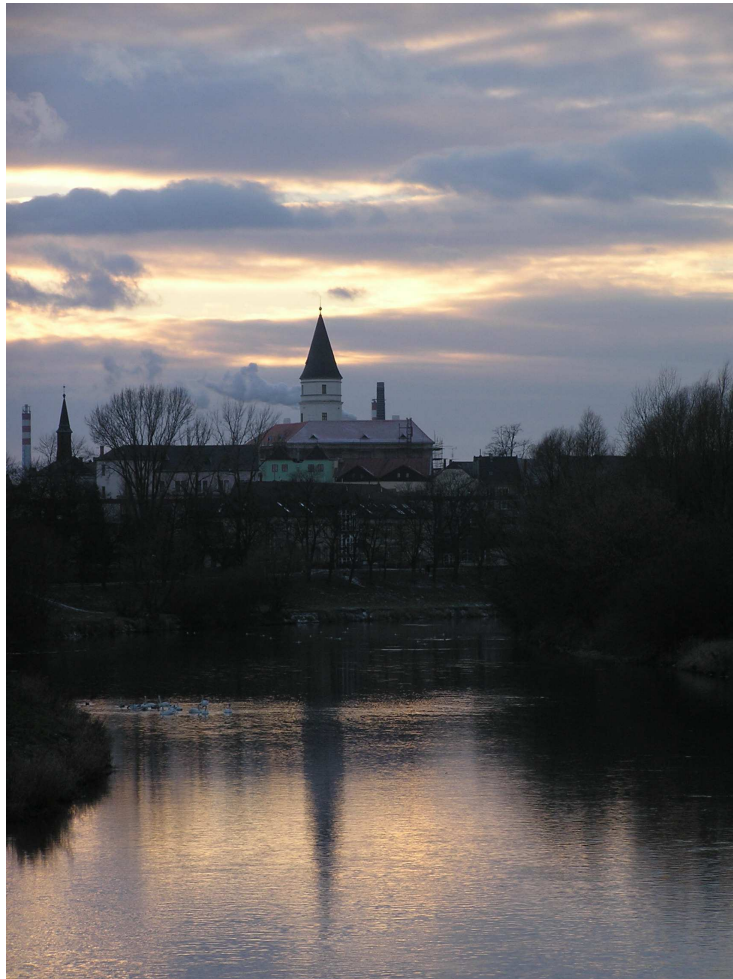

NZ 029/2006

Nálezová zpráva o provedení archeologického průzkumu při
přeložce parovodu DN 300/125, parc. č. 4378, 4379, 4380, 4382, v CZT
Přerov, Malá Dlážka

PŘEROV
Přeložka parovodu v ulici Malá Dlážka

Archaia Brno, o.p.s
2006

Tato práce, která vznikla tvůrčím zpracováním výsledků archeologického výzkumu, je chráněna autorským právem podle zákona 247/90 Sb. Ve smyslu tohoto zákona jsou chráněny i jednotlivé části této práce jako např. skici, náčrty, závěry apod. (§ 9 cit. Zákona). Části práce nebo práci celou lze uveřejnit pouze se svolením autorů.

Katastrální území:	Přerov
Administrativní obec:	Přerov
Kraj:	Olomoucký
Tratř/ ulice:	Malá Dlážka
Parcela číslo:	4378, 4379
Mapový list:	Olomouc 4-8 ,1: 5000
Kultura:	raný středověk, vrcholný středověk, novověk
Areál:	město
Aktivity:	sídlištní, funerální
Číslo akce:	A 065/ 2005
Číslo smlouvy:	9/2005
Doba výzkumu:	21. 9. 05 – 26. 9. 05 (terénní část) leden – únor 2006 (zpracování)
Vedení výzkumu:	Zdeněk Schenk
Odborná spolupráce:	Mgr. A. Drechsler, Mgr. P. Kováčik, PhDr. R. Procházka, CSc.,
Technická spolupráce:	M. Jenčo, F. Kuda, J. Mikulík, J. Sikora
Uložení terénní dokumentace:	Archaia Brno o.p.s.
Uložení nálezů:	Depozitář Muzea Komenského v Přerově
Zprávu podává:	Zdeněk Schenk

V Brně, 28. 2. 2006

Podpis

.....

OBSAH

1. Úvod	4
2. Lokalizace zkoumaného prostoru	4
3. Přírodní prostředí	5
4. Historie zkoumaného prostoru	6
5. Postup a metodika výzkumu	9
6. Uložení dokumentace, nálezů a vzorků	9
7. Popis nálezové situace	9
8. Závěr	11
9. Prameny a literatura	12

Příloha I Seznam stratigrafických jednotek

Příloha II Stratigrafická matice

Příloha III Inventář nálezů

Příloha IV Obrazové přílohy

Příloha V Fototabulky

1. Úvod

V souvislosti s přeložkou parovodu DN 300/125 v CZT Přerov, Malá Dlážka, realizovanou v souvislosti s chystanou výstavbou „Prodejny a skladu firmy Tšpon“, proběhla ve dnech 21. 9. – 26.9. 2005 terénní část záchranného archeologického výzkumu. Provedla ho společnost Archaia Brno o.p.s ve spolupráci s Muzeem J. A. Komenského v Přerově na základě smlouvy o dílo, uzavřené s firmou Tšpon. Zpracování výzkumu pak proběhlo v lednu a únoru 2006.

2. Lokalizace zkoumaného prostoru

Zkoumaná lokalita se nachází severně od ulice Brabantsko, v prostoru ulice Malá Dlážka, na pravém břehu řeky Bečvy (Tab.1.1). Od vodního toku je vzdálena cca 80 metrů. Vzdálenost od historického centra situovaného na dnešním Horním náměstí na protilehlém levém břehu řeky činí cca 250 – 300 metrů vzdušnou čarou (Tab 1:2).

3. Přírodní prostředí

Přerov se rozkládá na obou březích řeky Bečvy, při jihozápadním vyústění významného komunikačního koridoru Moravská brána, přesněji jejího horopisného podcelku – Bečevské brány, do Hornomoravského úvalu. Moravská brána samotná je vymezená na severozápadě masívem Nížkého Jeseníku a na jihovýchodě zlomovým svahem Podbeskydské pahorkatiny. Její součást - Tršická pahorkatina se z ploché pahorkatiny Moravské brány začíná zvedat hned u Předmostí. Sledujeme-li příslušnost sledovaného území v jihozápadním ústí Moravské brány k vyšším geomorfologickým jednotkám, náleží tato oblast provincii Karpaty, subprovincii Západní Karpaty, oblasti Vněkarpatské sníženiny, celku Moravská brána, podcelku Bečevská brána, okrsku Jezernická tabule a Bečevská niva (Demek a kol. 1987, 82).

Širší prostor kolem Přerova charakterizovaly dvě výrazné krajinné dominanty, předurčující strategický význam oblasti. První představuje dnes již téměř těžbou zničený pahorek předmostského „Hradiska“. Šlo o mohutné sprašové návrší kolem dvou vápencových skalek, převyšující svou někdejší nadmořskou výškou přes 240 m.n.m okolní inundační pásmo Bečvy asi o 30 m. Morfologický protějšek Hradiska na opačném břehu Bečvy představovala méně výrazná přerovská travertinová kupa

(220 m.n.m.) pleistocenního stáří, která se zvedá nad okolní nivu (208 – 212 m.n.m) asi o 10 – 12m. Na přelomu 10./11. století ji zaujalo hradiště jakožto mocenské centrum celé aglomerace.

Z geologického pohledu je předčtvrtohorní podloží v tektonické sníženině Moravské brány a tedy i v samotném Přerově tvořeno miocenními mořskými tégly, písčítými slínami a písky. V průběhu kvartéru je zejména v inundačním pásmu Bečvy překryly několikametrové naplavené sedimenty, představované zejména nivními hlínami a hlinitými písky, jakož i mladšími holocenními písčítými štěrky. Obdobně jsou sedimentárně vyplněna i původní vedlejší říčních ramena.

Vlastní prostor lokality na Malé Dlážce se nachází na první pohled v zcela nevýhodném inundačním prostředí, které by se zdálo být nepříliš vhodným pro založení osídlení. Výzkumem se však podařilo zjistit, že se v těchto místech vzdálených v současné době cca 80 metrů od vodního toku se rozkládala terénní vlna tvořená jíly a sprašovými hlínami, které převyšovaly původní záplavové území a poskytovaly tak dobré předpoklady pro založení osídlení. Lokalita se navíc nachází ve strategické poloze vůči raně středověkému hradišti na levém břehu řeky Bečvy.

4. Historie zkoumaného prostoru

Katastr města Přerova a jeho okolí byl od nejstarších dob vyhledávaným místem vhodným pro založení osídlení. Byla to zejména výhodně situovaná poloha při jihozápadním vyústění Moravské brány, která přidávala tomuto prostoru na jeho důležitosti v rámci osídlovacího procesu.

Nejstarší doklady osídlení jsou tradičně spojeny s městskou částí Předmostí. To si získalo světovou proslulost zejména díky archeologickým objevům ze starší doby kamenné. Skutečnou první písemnou zmínkou o nálezích pleistocenních kostí v Předmostí je zpráva Jana Blahoslava z druhé poloviny 16. století (Klíma 1970, 15).

Těžba spraše v areálu předmosteckých cihelen na konci 19. století přilákala do Předmostí významné postavy dějin moravské archeologie. Jako první zde prováděl své výzkumy „Otec moravské archeologie“ Jindřich Wankel, který v první polovině 80. let 19. století shromáždil početný osteologický soubor sestávající zejména z mamutích kostí. Rovněž zde našel dolní lidskou čelist, která byla předzvěstí významných objevů K. J. Mašky. Ten roku 1894 učinil objev významný pro celou světovou paleoantropologii (Svoboda 2005, 68). Šlo o „hrob“ pozůstatků dvou desítek jedinců *Homo sapiens sapiens* odkrytý v sídelním areálu „lovců mamutů“ z mladého paleolitu (kultura gravettien). Tato kultura mladého paleolitu se v Evropě rozvinula před 30 000 – 20 000.

Díky následujícím výzkumům M. Kříže, J. Kniese, A. Teličky, později také K. Absolona byl shromážděn soubor několika desítek tisíc kusů štípané industrie, kostěných artefaktů a předmětů mimořádné kulturní hodnoty.

Je nutné zdůraznit zásluhy B. Klímy a J. Svobody, kteří ve druhé polovině 20. století navázali na předchozí výzkumy a rozšířili stav poznání této významné lokality nejen moravského, ale i světového paleolitika.

Výzkum J. Svobody prováděný v letech 1989 – 1992 doložil v Předmostí stopy ještě staršího osídlení ze středního paleolitu (Taubachien), 120 000 – 100 000 let (Svoboda 2000).

Osídlení z mladého paleolitu bylo však překvapivě prokázáno i na levém břehu Bečvy v samotném centru města na Horním náměstí. Šlo o několik patinovaných pazourkových artefaktů. (Kohoutek 2001, 120).

Doklady osídlení z mladších období pravěku se koncentrují opět v okolí Předmostí a jeho okolí.

Na vlastním katastru města patří k nejstarším dokladům osídlení mimo výše uvedené paleolitické nálezy z Horního náměstí také sekeromlat z pozdní doby kamenné nalezený roku 1963 při stavbě nové teplárny.

V roce 1968 byl na dnešním náměstí T.G.M hrob, v kterém byly uloženy na vrstvě říčních škeblí kosterní pozůstatky dvou žen a dítěte. Hrob náležel kultuře Věteřovské (1600 let př.n.l.).

Osídlení této kultury z přelomu starší a střední doby bronzové máme doloženo přímo na Horním náměstí (Staňa 1988).

V roce 1963 byl nalezen v prostoru Šířavy porušený žárový hrob lužické kultury z mladší doby bronzové. Zatím ojedinělé náznaky sídlištních aktivit ve starší době železné pochází z prostoru přerovské nemocnice (Jašková 1970, 115-119).

Několik zlomků keramiky z laténského období bylo zjištěno v Bayerově ulici (Schenk 2000, 139).

Za jedním z nejvýznamnějších objevů raně středověkého osídlení se můžeme vrátit opět do Předmostí, kde bylo již koncem 19. století odkryto slovanské pohřebiště. Martin Kříž zde odkryl v letech 1894 až 1895 na 140 hrobů. V průběhu 20. století zde byly na různých místech nacházeny další hroby z 8. – 12. století (Staňa 1970, 81-82)

Samotnému založení města Přerova předcházela důležitý vývoj raně středověké aglomerace soustředěné kolem Horního náměstí, kde se nacházelo opevněné hradiště. Přerov představoval jedno z hlavních center raně středověkého osídlení v rámci střední Moravy. V 11. století se stává součástí tzv. hradské soustavy.

Roku 1256 povýšil král Přemysl Otakar II Přerov na město.

S povýšením na město souvisel určitý objem základních práv. Stavební řád ovlivňoval domovní zástavbu, ale k význačnějším stavbám, např. mostů, bylo třeba zvláštní povolení. Prvou zmínku o mostu přes Bečvu máme až v listině z r. 1275, podle níž měl klášter Hradisko u Olomouce v Přerově půl krčmy s polnostmi a některé podsedky, z nichž vycházel plat k přerovskému mostu. Král Přemysl Otakar II. tehdy takový plat prominul. Lze se domnívat, že zřízení mostu mělo daleko starší původ. Při mostu bylo vybíráno mýto, které zprvu bylo královským regálem, k r. 1335 máme

zprávu, že markrabí Karel osvobodil velehradský cisterciácký klášter od placení tohoto mýta, od r. 1376 můžeme však v zemských deskách sledovat osoby, kterým náleželo vybírání mýta spolu s půlkou mostu s poplužním dvorem na pravém břehu Bečvy, což je vlastně zárodek dnešní Dlážky (Lapáček 2000,21).

V bezprostřední blízkosti prostoru, kde byl proveden současný archeologický výzkum, se rozkládal ve středověku poplužní dvůr uváděný v těchto místech v roce 1376, a kde posléze v 17. století stával statek, který náležel rodu Brabantským z Chobřan. Odtud pochází název ulice Brabantsko. Rod pánů Brabantských z Chobřan užíval erb, který zobrazoval černého medvěda na zlatém poli a na něm sedící pannu s roztaženými rukama, s rozčesanými vlasy a korunou na hlavě. Nad helmou a korunou měl dva jelení rohy a uprostřed nich medvěda, sedícího na zadních nohách. Chobřany ležely v Polsku v kraji Sandoměřském, Brabantice v knížectví Opavském. Dům Brabantských byl zbourán před zahájením výstavby nové sokolovny v roce 1934 (Bednařík 1996,33).

První zmínky o archeologických nálezech v prostoru ulice Malá Dlážka se vztahují k hrobům z 11. století zachyceným proti bývalé hospodářské škole obsahujícím železné nože, bronzové esovité náušnice a střepy nádob (Staňa 1970, 104). První řádně dokumentovaný výzkum na území vlastního Přerova představovala akce Olomouckého vlastivědného muzea na Přerovském pravobřeží v r. 1977, v ulicích malá Dlážka a Brabantsko. Zde se sice podařilo prokázat existenci další podhradní sídlištní jednotky, avšak zcela unikla přítomnost středohradištního horizontu prokázaného v r. 2005 (Dohnal 1980).

V prostoru mezi domy č. p. 560 a 572 byla zjištěna nevýrazná vrstva se smíšeným mladohradištním a „raně středověkým“ materiálem narušená třemi kostrovými hroby bez přídavek. Dle keramiky získané ze zásypu je pravděpodobná jejich datace do vrcholného středověku nebo mladší. Do podloží zasahovaly 3 nepravidelné objekty – menší „kotlíkovité“ jámy A a B bez datovaného materiálu a mladohradištní jáma C (horní okraj 100 cm pod dnešní úrovní, max. hloubka 160 cm pod dnešním povrchem, průměr u horního okraje 90 cm) s nevýrazným souborem 13 keramických zlomků. V prostoru JV od školní budovy byla zachycena v hloubce 30 – 50 cm pod dnešním povrchem minimálně 50 cm mocná kulturní vrstva s mladohradištními a mladšími nálezy, do podloží zasahovaly 2 zahloubené objekty. Větší jáma E vrcholně středověkého stáří a mladohradištní jáma D se souborem 67 keramických zlomků a větší části kostry koně v anatomickém pořádku (Dohnal 1980)

5. Postup a metoda výzkumu

Vlastní terénní část výzkumu spočívala v realizaci ručně kopané sondy S1 až do hloubky. Sonda se ihned po nálezů raněnovověkých zdí snažila vyhnout se jim bez toho aniž by je zničila, přesto dalšímu hloubení sondy zabránil nález kamenné historické konstrukce procházející středem sondy S1. Exkavace výplně sondy byla prováděna stratigraficky, tj. po jednotlivých stratigrafických jednotkách. Po exkavaci sondy byly jednotlivé řezy profilů sondy začištěné úseky profilu fotograficky a kresebně zdokumentovány. Po dokumentaci následovalo vzorkování profilu (odebrání nálezů a vzorků) a jejich písemný popis do formulářů. Profil byl rozdělen do jednotlivých úseků P1a-P1c a P2.

Zachycená situace byla dokumentována písemně a fotograficky. Pro písemný zápis informací byla použita tzv. formulářová metoda.

6. Uložení terénní dokumentace, nálezů a vzorků

Veškerá nálezová situace je uložena i její následné zpracování za pomoci počítačového softwaru je archivována u Archaia Brno o.p.s. Nálezy jsou uloženy v depozitu Muzea Komenského v Přerově.

7. Popis nálezové situace

Nejstarší osídlení na lokalitě lze datovat do středohradištního období. Jedná se o zkulturněný půdní typ – kulturní vrstvu 111, která nasedala na podložní vrstvy, tvořené ve svrchní části světle hnědou sprašovou hlínou (k.č. 0114) ležící na hnědě béžově zbarvené jílovité hlíně (k. č. 0115). Z vrstvy 111 byl získán soubor keramiky datovatelné do 9.století. Kromě keramiky byl rovněž nalezen kamenný brousek, který byl opatřen vrtaným otvorem pro zavěšení (Tab. 5.1,2).

Přítomnost středohradištního osídlení je na Malé Dlážce novým překvapivým zjištěním, neboť na výzkumu vedeném na této lokalitě V. Dohnalem r. 1977 nebyla středohradištní vrstva rozeznána.

S nálezy ze 70. let 20. století korespondují nově zjištěné objekty mladohradištního stáří. Jedná se o výkopy 502, 504, 505, 506. Výkop 502 byl postupně zanášen uloženinami 108, 107, 106. Svoji spodní hranou porušoval vrstvu

se středohradištním materiálem 111. Východní část výkopu 502 byla zničena při budování základového výkopu 503 pro zeď 900. Tato zeď porušila rovněž vrstvu 111 a dále výkopy 504, 506 (Tab.3.3). Výkop 504 obsahoval mladohradištní keramiku (11. století). V případě výkopu 506 se jednalo o kůlovou jamku zahloubenou do výkopu 504. Dno výkopu kůlové jamky 506 obsahovalo mazanici (Tab. 6.2.). V případě výkopu 505 šlo o další sídlištní jámu s plochým dnem a vanovitým tvarem profilu zahloubenou do podloží. Tato jáma obsahovala osteologický materiál a keramiku z mladší doby hradištní.

Na vrstvu 111 nasedala v profilu P1a-P1c žlutohnědá vrstva 110. Patrně se jedná o sekundárně přemístěnou podložní vrstvu sprašové hlíny 114. Nejspíše vznikla v souvislosti s terénními úpravami v mladohradištním období, respektive s hloubením některého z výkopů na lokalitě.

Tuto vrstvu 110 překrývala v její levé části šedá vrstva 105 související s uloženinami výkopu 502. V pravé části zachyceného úseku vrstvy 110 byl zjištěn výkop kotlíkovitého tvaru 501, který procházel vrstvou 110 a byl zahlouben do vrstvy 111 (Tab. 6.1.). Výkop 501 byl vyplněn uloženinou 104, která obsahovala úlomky cihel a zlomky skla. Rámcově je tento objekt spolu s výkopem 500 a jeho uloženinou 103 datován do 19.- 20. století.

Po začistění stěny výkopové rýhy se podařilo identifikovat dvě koncentrace antropologického materiálu 800, 801 přímo v profilu P 1c a P2. obě koncentrace se nacházely v jedné výškové hladině. Antropologický materiál byl silně narušen v průběhu těžby. Velké množství antropologického materiálu bylo získáno následným povrchovým sběrem na hromadách vytěžené hlíny. Z toho co se podařilo zdokumentovat na stěnách profilu lze usuzovat, že se v případě 801 v P2 původně jednalo o regulérní hrob, který byl v oblasti hrudního koše odbagrován orientace skeletu byla V –Z (Tab. 4.1). V případě druhé koncentrace lidských kostí 800 lze hovořit pouze o sekundárním uložení ve vrstvě (Tab. 4.2). V obou případech nebyly identifikovány stopy po výkopové rýze.

Všechny raně středověké – novověké doklady osídlení byly překryty recentní vrstvou 100, která tvoří současný povrch, a která rovněž posloužila jako výplň plynovodní rýhy v roce 1977 (Tab. 7.2.).

8. Závěr

Výzkum provedený v srpnových dnech roku 2005 ve své podstatě navázal na záchranný archeologický výzkum, který byl proveden pracovníky VU Olomouc v roce 1977 (Dohnal 1980). Překvapivým zjištěním bylo prokázání přítomnosti osídlení z 9. století, které se nacházelo bezprostředně pod objekty z mladší doby hradištní nebo jimi byla tato vrstva přímo narušena. Středohradištní vrstva prokázána přímo na Malé Dlážce je nejnovějším dokladem z tohoto období v rámci raně středověké přerovské aglomerace.

Lokalita na Malé Dlážce souvisí nepochybně s osídlením na protilehlém břehu Bečvy, kde se na travertinové kupě nacházelo centrum raně středověké aglomerace města Přerova. Je velmi pravděpodobné, že se v tomto prostoru nacházel původní strategický přechod přes řeku (Parma 2001, 189). Této domněnce napovídá i středohradištní a mladohradištní osídlení dokumentované na protějším levém břehu v podhradí přerovského hradiště v ulici Mostní (Čižmář-Kohoutek 1999).

Vzhledem k tomu, že přeložka parovodu byla pouze první stanovenou podmínkou města před samotným zahájením hlavních stavebních prací na lokalitě, spojených s vybudováním haly firmy TŠPON, je nezbytné zajistit řádný archeologický výzkum, která spadá do území s archeologickými nálezy. S pokračováním stavebních prací na lokalitě je počítáno na rok 2006.

9. Prameny a literatura

- Bednařík, V. 1996: Přerov na starých pohlednicích. Lipník nad Bečvou.
- Čižmář, Z. – Kohoutek, J. 1999: Výzkum v historickém jádru města Přerova. AH 24, 151 – 160.
- Demek, J. a kol. 1987: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha.
- Demek, J. – Novák, V. 1992: Neživá příroda, Brno.
- Dohnal, V. 1977: Přerov-Brabansko, NZ č.j. 1688/85 Archeologický ústav AVČR v Brně.
- Dohnal, V. 1980: Stopy mladohradištního sídliště v Přerova, Přehled výzkumů 1977, 80-81.
- Jašková, M. 1970: Archeologické nálezy z Přerova. In: Dějiny města Přerova.
- Klíma B. 1970: Tábořiště lovců mamutů v Předmostí u Přerova (Naleziště a jeho přírodní prostředí). In: Dějiny města Přerova I. Přerov.
- Kohoutek, J. 2001: Přerov (okr. Přerov). PV 42 (2000), Brno.
- Lapáček, J. 2000: Starší dějiny Přerova do roku 1636. in: Přerov. Povídání o Městě, 2000, 9-1.
- Parma, D. 2001: K problematice zázemí přerovského hradu v mladohradištním období, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M6, 177-195.
- Schenk, Z. 2000: Přerov (okr. Přerov). PV 41 (1999), Brno.
- Staňa, Č. 1970: Slovanské osídlení na území města Přerova, in: Dějiny města Přerova I. Edd. L. Hosák- J. Dostál, Přerov, 79-105.
- Staňa, Č. 1988: Opevněné sídliště ze starší a z počátku střední doby bronzové v Přerově na Moravě. SIA 36, 309-328.
- Svoboda, J. 2000: Předmostí. APSM 1. Olomouc.
- Svoboda, J. 2005: Předmostí. Kontext paleoantropologických nálezů. PV 46, Brno, 63 – 82.